

BIJ-ELKAAR-BLIJVEN

Over omgaan met conflicten in kerk en samenleving

Het onderwerp van deze avond is bijzonder actueel: *'Bij-elkaar-blijven. Over omgaan met conflicten in kerk en samenleving'*. Vanwaar het werkwoord 'bij-elkaar-blijven'? Ik hoorde het tijdens de *Synodale Weg* in Duitsland. Toen een aantal deelnemers boos de bijeenkomst verlieten, na een bijzonder gespannen sessie, vroeg een religieuze aan de bisschoppen: *'Waarom zouden wij bij jullie blijven, als jullie niet bij ons blijven?'*. Zelfs in de kerk is het geen eenvoudige opdracht om 'bij elkaar te blijven'! We moeten ons geen illusies maken. Het thema is van alle tijden. Omgaan met conflicten is geen voorbijgaande fase in de geschiedenis van de mensheid of van de kerk. Het ene conflict is nog maar bedwongen of elders herbegint een nieuw conflict, als een schakel in een lange ketting van opeenvolgende tegenstellingen en confrontaties. Zeker, we moeten bidden voor en werken aan vrede, maar zelf geloof ik niet in een millenaristische toekomstvisie, waarbij ooit een duizendjarig rijk van universele vrede en vriendschap op aarde zal aanbreken, als een soort voltooiing van de wereldgeschiedenis, als een kroonstuk op het werk van de kerk of als een meesterwerk van de *homo sapiens*. Het behoort zowel tot mijn redelijke overtuiging als tot mijn christelijk geloof dat de voltooiing niet van deze wereld is. Of zoals Jezus zegde tot Pilatus: *'Mijn rijk is niet van deze wereld'* (Joh 18,36). Ja, er is hoop, doch uiteindelijk alleen de hoop waarover Jezus spreekt en die hij zelf belichaamt. Hoe houden wij deze hoop levend? Laat mij slechts enkele gedachten over onze omgang met conflicten naar voren brengen, gedachten die voornamelijk verband houden met de kerk.

Binnenkort begint in Rome de 16^e gewone bijeenkomst van de bisschoppensynode over de Kerk als een synodale gemeenschap. Ter voorbereiding op deze zitting ontvingen alle deelnemers een *Instrumentum Laboris*, met als titel *'Hoe wij een missionair-synodale Kerk kunnen zijn'*. Ik kan u de lectuur van dit *Instrumentum Laboris* warm aanbevelen. Het bevat veel waardevolle inzichten, richtlijnen en beleidsopties die verband houden met het onderwerp van deze voordracht. Hopelijk zal de komende bisschoppensynode erin slagen om deze goede intenties in concrete beslissingen om te zetten. Ik verheug me alvast over een zin als deze: *'Een synodale Kerk is een relationele Kerk, waarin tussenmenselijke relaties, zoals zij zich ontwikkelen in een steeds complexere context, het levende weefsel vormen van een gemeenschap-in-zending. Deze benadering stuurt niet aan op breuken, maar verbindt ervaringen met elkaar en maakt het mogelijk om te leren uit de realiteit, door haar steeds opnieuw te begrijpen in het licht van het Woord, van de traditie, van leerrijke getuigenissen en van gemaakte fouten'* (inleiding deel 2, Wegen). Wat een programma! Zulk een synodale 'oefening' heeft onze Kerk ongetwijfeld hard nodig.

Christenen leven met verschillende inzichten en ervaringen, die het mogelijk en noodzakelijk maken *'om te leren uit de realiteit, door haar steeds opnieuw te begrijpen in het licht van het Woord, van de traditie, van leerrijke getuigenissen en van gemaakte fouten'*. Wanneer ik deze zin lees, komt mij spontaan de eerste synode van de apostelen voor ogen, het zogenaamde 'concilie van Jeruzalem', waarover we lezen in *Handelingen van de Apostelen*. Het onderwerp dat de apostelen moeten bespreken, heeft alles van een splijtzwam of een tijdbom.

Het gaat niet over een bijkomstig theologisch of pastoraal probleem, maar over de kernvraag van het christendom: wie kan behoren tot het ‘nieuwe volk van God’, waarvan Jezus de levende hoeksteen is? Anders geformuleerd: tot wie kunnen of moeten de christenen zich richten en welke boodschap zullen zij verkondigen? Behoort de besnijdenis - samen met veel andere Joodse wetten en regels - nog tot de voorwaarden om in Jezus gered of gerechtvaardigd te worden? Deze vraag raakt aan de meest heilige traditie van het meest gelovige deel van het Joodse volk. Alles ligt klaar voor een fundamenteel conflict en een onherstelbaar schisma onder de eerste christenen, de enen afkomstig uit het jodendom, de anderen uit het heidendom. De apostelen, met Petrus en Paulus erbij, willen en moeten ‘bij-elkaar-blijven’, ter wille van het hogere belang van de jonge kerkgemeenschap. Dat is hoegenaamd geen eenvoudige opdracht. Het onderwerp beroert hun diepste religieuze gedachten en gevoelens. Hoe gaan zij ertoe over *‘om te leren uit de realiteit, door haar steeds opnieuw te begrijpen in het licht van het Woord, van de traditie, van leerrijke getuigenissen en van gemaakte fouten?’* Wat kunnen wij van de apostelen leren voor onze omgang met conflicten en voor ons ‘bij-elkaar-blijven’?

Om te beginnen kan ‘bij-elkaar-blijven’ niet betekenen dat christenen zich gaan gedragen als een kudde bange schapen, die mogelijke conflicten uit de weg gaan, bij elkaar beschutting zoeken en niet meer durven bewegen. Terwijl ze rekenen op een herdershond om mogelijke vijanden aan te vallen of weg te blaffen. Dat is niet de kudde waarover Jezus spreekt, wanneer hij zichzelf hun herder noemt. Overigens, vanaf Pinksteren maakt de Heilige Geest een drastisch einde aan het bange ‘bij-elkaar-blijven’ van de apostelen. Na vijftig dagen is het genoeg geweest. Genoeg getreurd om de dood van Jezus, genoeg gevreesd voor de Joden, genoeg gebeden om kracht en licht, genoeg rond zichzelf gedraaid. Ze moeten meteen naar buiten, naar alle volken, in alle talen, naar alle windstreken, om de boodschap van de Verrijzenis te verkondigen. Ze geven elkaar een dikke knuffel en vertrekken, ieder naar een andere windstreek! Elkaar loslaten, zonder elkaar te verliezen. Van elkaar verschillen, zonder de gemeenschap te verlaten. Pas na geruime tijd komen ze opnieuw samen voor een eerste synode. Ze nemen een belangrijke beslissing en keren meteen naar hun eigen werkveld terug. Zo werkt het ‘bij-elkaar-blijven’ van de apostelen na Pasen en Pinksteren. Ze gaan met elkaar om als ‘mensen van de weg’, zoals de christenen in Handelingen meermaals worden genoemd. Niet samenhokken om oude religieuze vestigingsmuren te verdedigen, zoals de toenmalige Joodse overheid in Jeruzalem, maar samen de wereld ingaan, als volwassen en verantwoordelijke apostelen, ieder met een eigen opdracht, gedragen door dezelfde Geest. Kortom, ‘bij-elkaar-blijven’ kan voor christenen geen excuus zijn om binnen te blijven, om zich defensief op te stellen, om nieuwe inzichten of gedragspatronen bij voorbaat te weren, of om verdere ontwikkelingen uit te sluiten. Hun ‘bij-elkaar-blijven’ sluit niemand's persoonlijke inzichten en verantwoordelijkheid uit, maar sluit die juist in. En dat is meer dan een woordspeling! Het gaat om het wezen en de werking van een volwassen kerkgemeenschap en een volwassen apostolaat.

Hierbij past een andere fundamentele bemerking. Waar moeten christenen ‘bij-elkaar-blijven’? Moeten zij daarvoor zoals de apostelen naar Jeruzalem, of zoals de bisschoppen in latere tijden naar Rome? Dat kan, maar alleen voor uitzonderlijke vragen en voor een korte tijd. In eerste instantie moeten zij ‘bij-elkaar-blijven’ op hun eigen weide, bij hun eigen kudde, rond hun eigen stal, met hun eigen lammeren. Wanneer schapen met honderden of duizenden uit veel verschillende kuddes worden samengebracht, alle door elkaar, zonder onderscheid van herkomst

of toebehoren, hangt er meestal een groot gevaar in de lucht. Dan is het meestal om de schapen te verkopen op de markt of om ze te doden in het slachthuis. Daarvan wordt geen schaap gelukkig! Het kan een banale vergelijking zijn, maar ze heeft wel degelijk betekenis voor de kerkgemeenschap. Gelovigen leven niet op universeel niveau. Ze leven in een plaatselijke gemeenschap en met een plaatselijke herder; ze moeten zich voeden aan de armoede of de rijkdom van hun plaatselijke cultuur; ze moeten de plaatselijke weersomstandigheden trotseren, die te koud of te warm kunnen zijn; wanneer zij zorg of ondersteuning nodig hebben, moet die op plaatselijk niveau worden geboden of gemaakt. Het is een illusie dat men christelijke gemeenschappen kan blijven voeden en steunen met universele inzichten en theorieën, met algemene normen en richtlijnen, met uniforme teksten en vertalingen. Zeker, deze universaliteit is nodig, ze behoort tot het wezen van de Kerk, maar enkel in subsidiaire wijze, ter ondersteuning van wat plaatselijk moet gebeuren, en niet ter vervanging daarvan.

Hier kan ik weerom verwijzen naar de apostelen en naar hun eerste synode in Jeruzalem. Het is de eerste keer dat ze samen komen, nu met Paulus erbij, om de meest fundamentele beslissing te nemen die zich opdringt: de opening van hun zendingswerk naar de heidenen. Het besluit dat zij treffen, zou eigenlijk normatief moeten zijn voor alle hedendaagse kerkelijke beslissingen op universeel niveau. De apostelen formuleren hun besluit aldus: *‘De heilige Geest en wij hebben besloten u geen enkele last op te leggen dan alleen wat strikt noodzakelijk is: u moet zich onthouden van afgodenvlees, bloed, verstikt vlees en ontucht. Als u daarvan af blijft, is het in orde. Het ga u goed.’* Wat een verademing is dat besluit! Het is de eerste apostolische regel in de geschiedenis van het christendom, samengevat in twee lijnen. Niets meer opleggen dan *‘alleen wat strikt noodzakelijk is’*: het zou bovenaan de ingangspoort van elke synodezaal geschreven moeten staan, in steen gebeiteld. Het vroege christendom kan vooruit, nieuwe volken en culturen tegemoet, met open vizier en moedig, dank zij deze korte regel. Teveel woorden brengen zelden soelaas. Als christenen of kerkleiders moeilijk tot overeenstemming komen of conflicten laten aanslepen, gaat het vaak over bijkomstige onderwerpen, die al lang niet meer behoren tot *‘alleen wat strikt noodzakelijk is’*. Regels moeten openheid scheppen, moed uitstralen, bevrijding brengen en vooral nieuwe perspectieven openen. *‘Schrijven is schrappen’* of *‘Less is more’*: deze regel geldt ook voor goede synoden.

We kunnen best nog even bij de apostelen en hun eerste synode blijven. Veel gelovigen hebben vandaag nog maar weinig vertrouwen in het ‘bij-elkaar-blijven’ van paus en bisschoppen, niet omdat dezen onvoldoende vergaderingen zouden houden of onvoldoende congressen organiseren, maar omdat hun vele bijeenkomsten amper concrete resultaten opleveren. Tijdens de drie werkjaren die voorafgingen aan de huidige synode over synodaliteit, botsten vele bisschoppen op hetzelfde onbegrip onder de gelovigen: waarom zouden wij nog eens samenzitten, om nog eens na te denken over dezelfde vraag, om nog eens hetzelfde advies te formuleren en om nog eens te moeten wachten op andere tijden? We kennen dit dossier al veertig jaar en hebben al zo vaak ‘bij elkaar gezeten’ om erover te spreken, samen met bisschoppen, theologen en verantwoordelijke personen in de kerk, maar wat is daarmee gebeurd? Het ontbreekt onze kerk niet aan ‘bij-elkaar-blijven’, maar aan korte en klare besluiten, die nieuwe perspectieven openen. De apostelen komen met een besluit naar buiten. Ze dragen Barnabas en Paulus op, samen met Judas en Silas, om hun besluit over te maken aan de christenen uit de periferie, namelijk *‘de broeders uit de heidenen in Antiochië, Syrië en Cilicië’* (Hnd 15,23).

Terecht hopen veel bisschoppen en gelovigen dat de komende Synode mag eindigen in enkele korte en bevrijdende beslissingen, waarmee iedereen aan de slag kan. Ondertussen blijven plaatselijke bisschoppen en kerkleiders aangewezen op hun eigen gewetensoordeel of vakbekwaamheid. Wat hun ‘bij-elkaar-blijven’ niet altijd ten goede komt, integendeel. Welk een sterk signaal zou het niet zijn, indien de slotboodschap van de komende Synode zou eindigen met deze zin: *‘De heilige Geest en wij hebben besloten u geen enkele last op te leggen dan alleen wat strikt noodzakelijk is?’* Zulk een besluit zou pas klinken als een bevrijding!

Dat brengt ons opnieuw bij de vraag wie er moet beslissen in de Kerk. Veel energie en tijd gaat vandaag in deze vraag. We kennen alle slogans die hierover de ronde doen. Neen, de Kerk is geen democratie, maar ze is nog minder een monarchie of autocratie. Doorheen de eeuwen hebben alle kerken en kerkelijke gemeenschappen vorm proberen te geven aan een goede samenwerking tussen de gewijde ambtsdragers en het gelovige volk, tussen traditie en vernieuwing, tussen geloof en wetenschap, tussen godsdienst en cultuur. Het is geen eenvoudige opdracht. Alle kerken hebben op dat punt goede en slechte ervaringen opgedaan. Niemand heeft het beste model. We mogen op dat punt niet naïef zijn. Zodra een beter model in voege treedt, duiken al nieuwe vragen en uitdagingen op. Echter, het blijft mijn overtuiging dat de bisschoppen in deze oefening een bijzondere verantwoordelijkheid toekomt. Als goede katholiek blijf ik pleiten voor de eigen verantwoordelijkheid van de bisschoppen in de leiding van de Kerk, zowel op plaatselijk als op universeel niveau. Verzwakte of verlamde bisschoppen zijn geen zegen voor de Kerk, integendeel. Ik zeg dit zowel in het licht van de geschiedenis als in het licht van het geloof. Ook wat de bisschoppen betreft, moet de komende Synode het aandurven *‘om te leren uit de realiteit, door haar steeds opnieuw te begrijpen in het licht van het Woord, van de traditie, van leerrijke getuigenissen en van gemaakte fouten’*. Bisschoppen moeten de moed hebben om zich te gedragen als ‘opvolgers van de apostelen’, niet alleen in woorden maar ook in daden. Hoe gedragen de apostelen zich in *Handelingen*? Ze kennen de vragen die het volk hun stelt en ze kennen de verantwoordelijkheid die Jezus hun gaf. Zij moeten beslissen voor het welzijn van allen. En ze doen het ook, binnen de tijd. Ze nemen een besluit dat tegelijk beperkt genoeg is om alle apostelen te binden, en ruim genoeg om alle apostelen voor hun eigen verantwoordelijkheid te plaatsen. Zo komen zij er als apostelen sterker uit. Ze tekenen samen voor een moedige beslissing en weten zich door elkaar gedragen. Hun ‘bij-elkaar-blijven’ is gered: zowel hun ‘bij-elkaar-blijven’ als apostelen onder elkaar, als hun ‘bij-elkaar-blijven’ met alle medewerkers en gemeenschappen ter plaatse. Zulke beslissingen mogen gelovigen vandaag van hun bisschoppen verwachten. Beslissingen die enkel het strikt noodzakelijke betreffen, en die toelaten dat bisschoppen zowel onder elkaar als met hun eigen medewerkers en gelovigen ‘bij-elkaar-blijven’, zoals de Heer het van hen verlangt.

Om te eindigen nog deze vraag: waar eindigt een synode? Waar gebeurt ‘de proef op de som’? De huidige synode is begonnen als een lang proces, ongeveer vijf jaar geleden, in alle plaatselijke kerken of bisdommen. Aan alle gelovigen werd gevraagd om hun belangrijkste inzichten en ervaringen te delen met elkaar, met de bisschoppen en uiteindelijk ook met de paus en het wereldepiscopaat. Daar zou de synode ook moeten kunnen landen, opnieuw in alle plaatselijke kerken of bisdommen. Daar zal moeten blijken of de synode nuttig werk heeft verricht. Zo ging het overduidelijk ook in *Handelingen*.

Het loont de moeite om de afloop van het eerste apostelconcilie volledig te citeren: *‘Zij namen afscheid en reisden naar Antiochië; daar riepen zij de gemeente bijeen en overhandigden de brief. Toen zij die gelezen hadden, waren ze verheugd over de bemoedigende inhoud. Judas en Silas, die ook profeten waren, spraken langdurig met de broeders om hen te bemoedigen en te sterken. Toen ze daar enige tijd hadden doorgebracht, lieten de broeders hen teruggaan met een vredesgroet voor degenen die hen hadden afgevaardigd’* (Hnd 15,30-33). Dat is mijn hoop voor de komende synode: dat onze plaatselijke gemeenschappen verheugd zullen zijn *‘over de bemoedigende inhoud’* en dat er een *‘vredesgroet’* mag terugkeren naar wie in Rome de juiste beslissing hebben genomen. Dat zou ons *‘bij-elkaar-blijven’* zeer ten goede komen!

+ Johan Bonny
Bisschop van Antwerpen